

ŐSRÉGÉSZETI KUTATÁS GÖRÖGORSZÁGBAN

Írta MARKOVITS BÉLA

Az emberiség legrégebb kultúrájának a kőkorszak a gyökere, s ennek jellegzetessége: az emberiség fejlődésének és kultúrájának kezdetleges torma. Általában egy régebbi (palaeolithikum) és egy újabb (neolithikum) korszakot különböztetünk meg. A régi kőkorszakban az ember részben növényi és részben apróbb állati táplálékokból él. Szerszámait és fegyvereit eleinte kevesebb gyakorlattal és nagyon egyszerűen, később mindig nagyobb ügyességgel és művészettel készítette kemény kövekből (kovakő), fából és csontból. A legkezdetlegesebb szociális alakulatok, vallási és művészi megnyilvánulások képezik az ókőkorszak lelki és anyagi tartalmát. Kisebb-nagyobb csoportok részére a barlangok nyujtanak menedéket és fejlődési lehetőséget.

Az újabb kőkorszak abban különbözik lényegesen a palaeolithikumtól, hogy a nagyobb csoportban együtt élő emberek a munkamegosztás alapján alkalmazkodnak a természethez. Növényeket termelnek, állatokat tenyésztenek, földművesek és pásztrok, azonkívül halásznak, vadásznak és iparral is foglalkoznak. A barlangok most már alárendelt szerepet játszanak, mert lakóhelyeiket maguk építik a föld felett vagy a föld alatt. Döntő befolyással van életükre a technika fejlődése: a keramika feltalálása lehetővé teszi számukra az élelmiszerek elraktározását, ezt követi a kőnek fejlettebb feldolgozása, csiszolása és fényesítése, továbbá a csontnak, fának és szarunak, valamint fonott és szövött anyagoknak legmesszebbmenő felhasználása. A művészi érzék is erősen kifejlődött a különböző népi- és vallási irányzatok következtében, melynek folytán a szociális, de lakóhelyek szerint és etnológiai szempontokból is igen nagy a tagozódás.

Vannak magános lakhelyek és vannak falvak. Vándorlásokat, összeütközéseket és harcokat látunk. Az ipar virágzik és a kereskedelem már nagy távolságra is kiterjed.

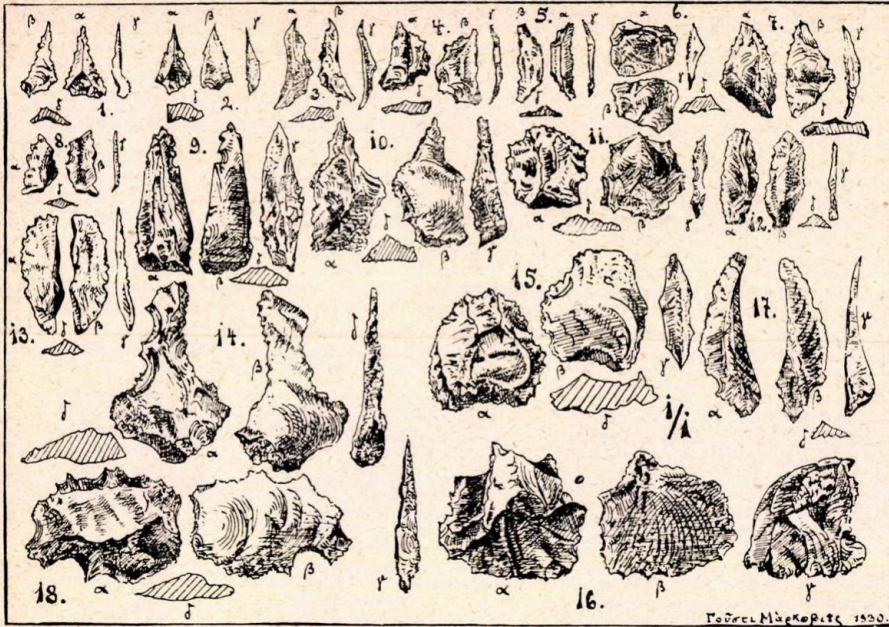
Erre a neolithikus kultúrára és a kőkorszakra a fémek ismeretéről és felhasználásáról elnevezett fémkorszakok következnek. Ilyenek a réz- és a bronz-korszak, végül a vaskorszak, amelyben még ma is élünk. A tulajdonképpeni emberi történelem a bronz-korszakban és a korai vaskorszakban kezdődik. (Ebből az időből ismerjük az első évszámokat és biztos történelmi támpontokat.) Az első írásbeli bizonyítékaink ugyanis a bronzkorszakból származnak, de ezeknek, sajnos, csak nagyon kis részét tudjuk megfejteni és értelmezni. Európa legrégebb történelmi adatai és kultúrája délkeletről, a későbbi görög kultúrkör területéről származnak.

Az ősrégészet feladata ama korszakok kutatása, melyekről még nincsenek írásbeli adataink, tehát főleg a palaeolithikum és neolithikum és részben még a fémkorszakok. Az ősrégészet a legrégebb emberi korszakok anyagi és lelki tartalmát igyekszik felkutatni és megérteni, mert ezáltal szerezhetünk tudomást az emberiség fejlődéséről és az összes kultúrtényezőkről. A legbiztosabb támpontokat a föld felszínén talált vagy a földből kiasott tárgyak nyujtják. Ezeknek a leleteknek a legmodernebb kémiai és fizikai eljárásokkal való szakszerű és tudományos feldolgozása, továbbá egyéb leleteknek a már meglévő etnológiai anyaggal véghezvitt összehasonlítása révén történik.

Az ősrégészeti kutatás az utóbbi hetven év alatt minden európai országban arra törekedett, hogy területén tisztázza az emberiség történetét. A nyugati államok (*Francia*-,

A Megarien-korszakból származó kőszerszámok és fegyverek. A «Kaki-Skala»-i Zaimis barlangból. Körülbelül eredeti nagyság

A Zaimis barlangból származó további kőszerszámok és fegyverek

Spanyolország) kutatói voltak ennek a szak tudománynak a kezdeményezői és vezetői. Ezen a téren elért eredményeik voltak akkor mérvadók egész Európa részére. Később a vezető szerepet az északi államok, Svájc, Ausztria és Németország vették át. Az utóbbi harminc év alatt az eredményes magyarországi ásatások hazánknak is tiszteletreméltó helyet biztosítottak a nemzetközi szak tudományban. Ma már a régészeti kutatás mindenütt annyi adatot szolgáltatott, hogy az eddigi eredményeket a «kőkorszak világtörténelmében» (Menghin, Bécs) foglalhatjuk össze.

Rájöttünk, hogy a francia és spanyol lelőhelyek fontosságát azelőtt túlbecsültük. A problémák súlypontja általában áttevődött Ázsiára és Afrikára, ahol nagyobb a kulturális fejlődés kiinduló pontjának valószínűsége. Európában a legrégebb korszakok megértése szempontjából az északi-, délnyugati-, (Pireneusok), valamint a délkeleti vidékek (Balkán és Ukrajna) a legfontosabbak.

E sorok írója 1923 óta már több ízben — sajnos hiába — rámutatott arra, hogy a Balkán, de különösen a mai görög terület rejti magában a legrégebb európai történelem titkait. Csak 1927-ben, több évi fáradságos utánjárással sikerült külföldön megfelelő anyagi támogatást szerezni arra, hogy Görögországban tudományos expedíció kezdeményeztessen s a rendszeres kutatás és ásatás megindulhasson.

Amint ismeretes, Hellas az az ország, ahol első magas európai kultúránk kifejlődhetett. Az antik görög, úgynevezett klasszikus kor, kiforrott szociális művészi és tudományos teljesítményeivel körülbelül 2500 évvel ezelőtt adta meg azokat az alapokat, melyeken kulturális fejlődésünk még ma is halad. A hellén műveltségéből fakadt a római civilizáció, ezek befolyásolták a renaissancet és

még ma is azokhoz az alapvető ismeretekhez és művészi ideálokhoz térünk mindig vissza, amelyeket a görögöknek köszönhetünk.

Az ógörög történelemből a klasszikus korszak előtt való évszázadokat meglehetősen ismerjük. Ezek az archaikus és előtte az úgynevezett geometrikus időszakok, melyek a régibb görög vaskorszakba tartoznak és egyúttal az európai történelem legidősebb olvasható bizonyítékait szolgáltatják. Ezzel a megállapításunkkal már a Kr. e. 1000 körüli években járunk visszatekintésünkben.

Az ismert német Schliemann amatőr-archeológus ásatásainak eredményei révén több más szak tudósnak is köszönhetjük ma azt, hogy a görög bronzkorszakról alapos ismereteink vannak. Tudjuk, hogy ez kétvezredet foglal magában, mégpedig körülbelül a Kr. e. 1000—3000-ig. Mint mykéni-korszak valamivel később kezdődik a szárazföldön, de viszont hosszabb ideig is tart, mint a minoikus-időszak Kréta-szigetén és Görögország több helyein, mely utóbbinak különleges katasztrofális befejezése ma is rejtélyes. Ezek magasfokú és túlfinomult műveltség tekintetében túlszárnyaltak minden hasonló korszakot. E minoikus — mykéni — korszak előtt különleges rézkorszakot találtak, mely ezeket megelőzte és végül az utóbbinak gyökerét: a réz-kőkorszakot. Ez helyettesíti Görögországban Európa tiszta neolithikumát. Hellas ez igen különleges, érdekes és magas fejlettségű újabb kőkorszakának végét Kr. e. 2500—3000 között tételezhetjük fel. Ami kezdetét illeti, a különböző kutatók nézetei nagyon eltérnek egymástól. Egyesek 5—8000 közé (mely nézethez a szerző is csatlakozik), mások 18.000 körüli időkre helyezik a görög neolithikum kezdetét. Úgy látszik azonban, hogy Hellasban merev korszakrendszer felállítása nem lehetséges. Az egyes kultúrák időszerint való egymásra következése azért

Szép cseppkövek az Antiparos szigeten feltárt zombolyban

választható oly nehezen el egymástól, mert az egyes korszakok ott igen erősen egymásba folynak és sokszor egy időben és egymás mellett is fejlődnek.

1928-ig a görögországi legrégebb kultúra fejlődéséről meglevő ismereteink csupán a fentemlített sajátságos neolithikumig terjedtek. De ez is csak aránylag kevés lelőhelyről volt ismeretes és hiányában voltunk megfelelő áttekintésnek, valamint a többi eurázsiai területekkel való sokoldalú s eddig csak sejtett összefüggéseknek.

Különösen feltűnő volt, hogy görög, francia, német, angol és olasz tudósok sok éven át folytatott kutatásai nem tárták fel Görögországban a legrégebb kőkorszak (palaeolithikum) nyomait. Az ismert *Káro G.* német archeológus 1924-ben megállapítja azt, hogy a Balkán déli részei a palaeolithikumban lakatlanok voltak. Ezt a karsztos felülettel, a víz- és a növényhiánnyal, valamint a hiányos állatállománnyal és a területek kedvezőtlen klímájával magyarázták. Csak kevés szaktudós tartott ki ama álláspont mellett, hogy Hellas az ókorban feltétlenül lakott terület volt. (Többek között *Obermaier*, Madrid; *Menghin*, Bécs és *Kamaris*, Athén.)

A palaeolithikum felfedezését Görögországban annál is inkább a kutatás főfeladatának tartották, mert ez a korszak Európa többi országában már ismeretes és többé-kevésbé jól átkutatott volt. Ezenkívül éppen Görögország azért mutatkozott Európa legérdekesebb ősrégészeti kutató területének, mert ott fejlődtek a klasszikus és bronzkorszakbéli nagy kultúrák, amelyek nemcsak évszázadokkal, sőt évezredekkel előzték meg az európai fejlődést, hanem arra döntő befolyást is gyakorolhattak. Ez a meggyőződés adta a szerzőnek azt a kitartást és erőt, mely szükséges volt ahhoz, hogy a sokévi elő-

készületet keresztülvigye és a sokirányú nehézséget, kételyt és ellenségeskedést legyőzze, míg végre sikerült 1923-ban igen szerény anyagi eszközökkel az *Athéni Görög Antropológiai Társulat* keretében a helyszíni kutatást megkezdeni.

Elődeimmal ellentétben azzal kezdtem a munkaprogrammot, hogy több, mint félévig tartó utazással bejártam az egész országot, a legfontosabb földrajzi jellegzetességek és vidékek alapos áttanulmányozása céljából. Csak ily módon voltam képes az a szűkebb terület kiválasztani, ahol az eddig elveszett kultúrák feltárására a legkedvezőbb feltételek mutatkoztak. A választás több, más helyen ismertett okból kifolyólag a *Megarisi* nevű középgörögországi tájra és ott különlegesen a *Gerania* hegységre esett. A *Kaki-Skala* (Skironi-sziklák) nevű szakaszban kezdődtek az ásátások 1928. augusztus 10-én.

Ezek az ásátások már 1928 őszén Görögország első és eddig legősibb kultúremlékeit eredményezték a palaeolithikumból. Mivel ez a korszak Görögországban egész új és sajátságos összetételeket és formákat mutat fel, ennél fogva ennek kultúrája (amint ezt *Menghin* bécsi tanár is állítja és kívánta, az első Megara mellett levő lelőhely után) *Megarien* elnevezést kapta.

Időközben a szerző a megari leletekhez sok hasonló anyagot talált az ország különböző részein. Az ásátások sok helyen jártak eredménnyel. A leletek egyrésze ezidőszerint már az aténi *Antropológiai Intézet és Múzeum*-ban ki is vannak állítva. Görögország őslakói egy részének életmódjába, megélhetési viszonyaiba ad betekintést a sok ezer kőszerszám, csont, kagyló, csiga, szenesedési- és ételmaradvány. A fenti leletekből és a faszénmaradványokból a legmodernebb kémiai és fizikai módszerekkel az éghajlatra és az akkori állat- és növényvilágra vonatkozó fontos kö-

A Zalmis barlang bejárata

Újra felfedezett római köfejtő,
benne félig elkészült oszloprész

vetkeztetéseket lehetett levonni. A faszénmaradványok az ókori tűzhelyek rétegeiből kerültek ki. Óvatos gyűjtés lehetővé teszi azt, hogy erre specializált szaktudós a mikroszkópos vizsgálat alapján a faszéndarabkák vékony kis szeleteiből az elégetett növények mivoltát, fajtáját, — a sejtek és vezetőszervek alakjából — pontosan megállapítsa.

A talált anyagból más eredményekre következtethetünk. Erről itt csak nagy vonásokban számolhatunk be :

Miután a legfontosabb országrészeket tájékozódás céljából beutaztam, a karsztfenomének, különösen a barlangoknak rendszeres felvétele következett. Az ország barlangtérképén kívül barlangkatasztert készítettünk, ennek alapján további kutatás indítható. Nyolcszáznál több barlangot vizsgáltunk meg, különös tekintettel azok földtörténelmi szerepére, továbbá a különleges növényi és állati életlehetőségekre vonatkozóan. A barlangokat próbaásatással főként azért vizsgáltuk, hogy vannak-e azokban kihért állatok vagy művelődéstörténeti emlékek?

A fiatalabb kőkorszak számtalan emlékét sikerült felfedeznünk. Megara tartományban legelőször mi jöttünk az ifjabb kőkorszak nyomaira. A megari leletek a neolithikus lakosság gazdasági életébe éles betekintést adnak. Megtalálható a leletekben Görögország ez időből származó minden eddig ismert keramikafajtájának kultúrtörténetileg érdekes edénye, valamint étkezési maradványok, csontok és hulladékok is. Az ásások folyamán Görögország igen sok részének helyi története is gazdagabb lett. Rendkívül fontos volt több, mint tízezer darab obsziániából készült eszköz vizsgálata. A különböző típusokból azoknak első megjelenését, fejlődését és pusztulását a fiatalabb kőkorszaktól kezdve egészen a vaskorszakig követhettük, és így ezeknek a kőeszközöknek egyedüli szerepét is tisztázhattuk.

A faszénleletek feldolgozása tette lehetővé a különböző kultúrkorszakok és vidékek növényi és erdőállományára való következtetést, valamint az ezekről kialakult téves meg-

állapítások helyreigazítását. A felfedező utazások a mostani és előbbi karsztflóra, molluska fauna és a magaslati, illetve karszt állatvilága ismeretéhez fontos adatokat szolgáltatottak. Számtalan teljesen új és eddig ismeretlen állatfajtát és növényt gyűjtöttünk. Geomorfológiai vizsgálatok teszik teljessé az ilyen kutatást és egyes országrészen a part, illetve a tenger emelkedése vagy süllyedése, valamint különféle forrásvízszintek eltolódása és kialakulása vált teljesen világossá.

A fontosabb kultúrbarlangok feltárása lehetővé tette, hogy számos helyi és karsztalvilági, valamint barlang-mitosz magyarázatát megtalálhassuk. Görögország óskori cölölepítményeinek problémáját is ez tette hozzáférhetővé.

A kisebb különleges eredmények között említem a világhírű Minotaurusz-labirintus felkutatását Kréta-szigetén és az eddig ismeretlen hasonló földalatti építkezések felfedezését Görögország különböző részein. Ezáltal jutottunk az egész labirintus-probléma nyitjára. Végül a római korszak földalatti köfejtőit vizsgáltuk meg.

Az első pozitív ásatási eredmények következtében már 1929-ben Aténben görög részről bizottság alakult, melynek feladata a további kutatás anyagi és erkölcsi támogatása volt. *Zaimis Sándor*, az akkori miniszterelnök és későbbi államelnök vállalta a bizottság elnökségét, illetve később annak hivatalos védnökségét. A bizottság tagjai : a *Görög Antropológiai Társulat*, a *Görög Földrajzi Társulat*, *Athén városi tanácsa*, a *Görög Kereskedelmi és Iparkamara*, továbbá a *Görög Nemzeti Bank* és a tudományos, valamint társadalmi élet számos előkelősége. Az 1929—1931. évben sikerült is a szükséges összegeket előteremteni. 1932-ben az általános gazdasági válság pénzhiánya függesztette fel ismeretlen időtartamra a további kutatást. Ezáltal elég idő maradt arra, hogy a reneget elraktározott anyagot és az eddigi eredményeket tudományos módszerekkel feldolgozhassuk.